

บทที่ 2

บ่อเกิดของกฎหมายและระบบของกฎหมาย

2.1 บ่อเกิดของกฎหมาย

การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมนั้น จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ กติกา หรือแบบแผนที่ใช้ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เพื่อให้สมาชิกของสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้โดยสงบเรียบร้อย ซึ่งกฎเกณฑ์หรือกติกานั้น ก็คือ “กฎหมาย” เมื่อสังคมมีปัญหาพิพาทเกิดขึ้น ผู้ตัดสินคดีใช้กฎหมายในการชี้ขาด จึงเกิดปัญหาว่า “กฎหมายที่จะนำมาใช้ในการตัดสินคดีในแต่ละเรื่องมาจากไหน” คำถามดังกล่าวนี้จึงจำเป็นต้องพิจารณา แหล่งที่มา หรือบ่อเกิดของกฎหมาย โดยทั่วไปบ่อเกิดของกฎหมายสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ บ่อเกิดจากกฎหมายที่บัญญัติขึ้น และบ่อเกิดจากกฎหมายที่ไม่ได้บัญญัติขึ้น

2.1.1 บ่อเกิดจากกฎหมายที่บัญญัติขึ้น

กฎหมายบัญญัติ (enacted law) หรือกฎหมายลายลักษณ์อักษร เป็นบ่อเกิดที่มีความสำคัญโดยเฉพาะในระบบกฎหมายของไทยและต้องใช้อีกกฎหมายอื่น ๆ โดยกฎหมายบัญญัติ หรือกฎหมายที่ตราขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น เกิดจากกระบวนการตรากฎหมายแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

2.1.1.1 กฎหมายนิติบัญญัติ

2.1.1.2 กฎหมายบริหารบัญญัติ

2.1.1.3 กฎหมายองค์กรบัญญัติ

2.1.1.1 กฎหมายนิติบัญญัติ

กฎหมายนิติบัญญัติ เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นโดยองค์กรที่มีอำนาจในการบัญญัติหรือฝ่ายนิติบัญญัติ (รัฐสภา) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากฎหมายโดยแท้ ได้แก่ พระราชบัญญัติ (พ.ร.บ.)

การตราพระราชบัญญัตินั้น โดยหลักทั่วไป “ร่างพระราชบัญญัติจะตราขึ้นเป็นกฎหมายได้ก็แต่โดยคำแนะนำและยินยอมของรัฐสภา” ดังนั้น การตราพระราชบัญญัติจึงต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา กล่าวคือ เมื่อรัฐสภาให้ความเห็นชอบในร่างพระราชบัญญัติใดแล้วจะต้องนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เพื่อให้พระราชบัญญัตินั้นมีผลบังคับใช้ต่อไป

2.1.1.2 กฎหมายบริหารบัญญัติ

กฎหมายบริหารบัญญัติ เป็นกฎหมายที่ตราขึ้นโดยฝ่ายบริหาร ซึ่งโดยปกติฝ่ายบริหารไม่มีอำนาจในการออกกฎหมาย ดังนั้น ฝ่ายบริหารจะตรากฎหมายได้จะต้องอาศัยอำนาจจากกฎหมายที่ฝ่ายนิติบัญญัติให้ไว้ (การตรากฎหมายของฝ่ายบริหารนี้ จึงเป็นเรื่องยกเว้นและมีอำนาจจำกัด) กฎหมายบริหารบัญญัติในระบบกฎหมายไทยจึงแบ่งออกเป็น 2 ประเภท

(ก) พระราชกำหนด

พระราชกำหนด (พ.ร.บ.) เป็นกฎหมายที่ฝ่ายบริหาร คณะรัฐมนตรี ตราขึ้นโดยอาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญโดยมีฐานะทางกฎหมาย หรือลำดับศักดิ์เทียบเท่ากับพระราชบัญญัติ ดังนั้น พระ

ราชกำหนดจึงมีผลเป็นการแก้ไขเพิ่มเติม หรือยกเลิกพระราชบัญญัติได้ ทั้งนี้ เนื่องจากพระราชกำหนดมิใช่กฎหมายโดยแท้จึงมีข้อจำกัดในการกำหนดเงื่อนไขไว้เท่านั้น ดังนี้

- เพื่อประโยชน์ในอันที่จะรักษาความปลอดภัยของประเทศ
- เพื่อประโยชน์ในอันที่จะรักษาความปลอดภัยของสาธารณะ
- เพื่อประโยชน์ในอันที่จะรักษาความมั่นคงในทางเศรษฐกิจของประเทศ
- เพื่อประโยชน์ในอันที่จะปกป้องภัยพิบัติสาธารณะ

นอกจากเงื่อนไขอย่างใดอย่างหนึ่งใน 4 ประการที่กล่าวมา การที่ฝ่ายบริหารจะตราพระราชกำหนดได้ต้องเป็นกรณีที่คุณะรัฐมนตรีเห็นว่า “ฉุกเฉินที่มีความจำเป็นเร่งด่วนอันมิอาจหลีกเลี่ยงได้” มิฉะนั้นพระราชกำหนดนี้จะขัดต่อรัฐธรรมนูญและไม่มีผลทางกฎหมาย

(ข) กฎหมายลำดับรอง

การตรากฎหมายลำดับรองเป็นการรับรองอำนาจของฝ่ายบริหารตามหลักของรัฐธรรมนูญ เนื่องจากการตราพระราชบัญญัติ หรือพระราชกำหนดนั้น ถือเป็น การวางหลักกฎหมายในภาพรวม หรือเป็นการกำหนดแนวทางกว้าง ๆ เท่านั้น เพราะข้อจำกัดที่ฝ่ายนิติบัญญัติไม่อาจทราบถึงสภาพตามความเป็นจริงและปัญหาในการบังคับกฎหมายจะใช้บังคับก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น จึงเป็นข้อจำกัดที่ฝ่ายนิติบัญญัติไม่สามารถกำหนดรายละเอียดในกฎหมายได้จึงมีความจำเป็นต้องมอบอำนาจแก่ฝ่ายบริหารให้สามารถตรากฎหมายบริหารให้สามารถตรากฎหมายบริหารบัญญัติ เช่น พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง หรือประกาศกระทรวง ซึ่งเป็นกฎหมายลำดับรองที่บัญญัติให้สอดคล้องกับกฎหมายแม่บท กฎหมายลำดับรองจึงขัดหรือแย้งกับกฎหมายแม่บทที่ให้อำนาจไม่ได้

2.1.1.3 กฎหมายองค์กรบัญญัติ

ในปัจจุบันการบริหารราชการแผ่นดินได้มุ่งเน้นการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในแต่ละพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการปกครอง และแก้ไขปัญหาในพื้นที่ของตนด้วยตนเอง กล่าวคือ มีอิสระจากการ “บังคับบัญชา” ของการบริหารราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค แต่อยู่ภายใต้ “การกำกับดูแล” เท่านั้น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยปัจจุบันแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กรุงเทพมหานครและเมืองพัทยา

การที่รัฐได้มอบอำนาจให้แก่ท้องถิ่นนั้น รัฐธรรมนูญได้รับรองให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเหล่านี้ มีอำนาจในการออกกฎหมายใช้บังคับขึ้นเองในพื้นที่รับผิดชอบ หรือเรียกว่า “อำนาจในการตราข้อบังคับ หรือข้อบัญญัติ” เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้วัตถุประสงค์ของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และการให้ประชาชนของท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารราชการอย่างเต็มที่

2.1.2 บ่อเกิดจากกฎหมายที่ไม่ได้บัญญัติขึ้น

นอกจากกฎหมายที่ใช้บังคับในรูปแบบที่บัญญัติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรมาบังคับได้ เช่น ในมาตรา 4 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กล่าวคือ

2.1.2.1 หลักกฎหมายจารีตประเพณี

2.1.2.2 หลักกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง และ

2.1.2.3 หลักกฎหมายทั่วไป

2.1.2.1 หลักกฎหมายจารีตประเพณี

หลักกฎหมายจารีตประเพณี หมายถึง กฎหมายต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในรูปของจารีตประเพณี แต่มิได้หมายความว่าจารีตประเพณีทุกอย่างจะเป็นกฎหมาย โดยจารีตประเพณีที่เป็นกฎหมายต้องมีลักษณะสำคัญดังนี้

1. เป็นจารีตประเพณีที่ประชาชนในสังคมนั้น ปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอและยาวนาน

2. เป็นจารีตประเพณีที่ประชาชนเห็นว่าถูกต้องปฏิบัติตาม (เชื่อมั่นว่าเป็นกฎหมาย) จารีตประเพณีเหล่านี้อาจมีความเหมือนหรือต่างกันตามแต่ละท้องถิ่น หรือธรรมเนียมปฏิบัติในแต่ละอาชีพได้ เช่น ธรรมเนียมของพ่อค้าข้าว ธรรมเนียมการลงแขกเกี่ยวข้าวหรือธรรมเนียมกติกากีฬา เป็นต้น

2.1.2.2 หลักกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่ง

หลักกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่ง หมายถึง กรณีที่ไม่มีหลักกฎหมายมาบังคับกับกรณีเหล่านั้นและยังไม่มีจารีตประเพณีเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ มาใช้ ศาลก็สามารถนำกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งมาพิจารณาก็ได้ เช่น

ประมวลผลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4 “กฎหมายนั้นต้องใช้ในบรรดากรณีซึ่งต้องด้วยบทบัญญัติใด ๆ แห่งกฎหมายตามตัวอักษร หรือตามความมุ่งหมายของบทบัญญัตินั้น ๆ เมื่อไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับปรับคดีได้ ให้วินิจฉัยคดีนั้นตามจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น ถ้าไม่มีจารีตประเพณีเช่นนั้น ให้วินิจฉัยคดีอาศัยเทียบบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง และถ้าบทกฎหมายเช่นนั้นก็ไม่มีด้วย ให้วินิจฉัยตามหลักกฎหมายทั่วไป”

ตัวอย่าง นายกนกและนายคณิตเป็นเพื่อนบ้านกัน ปรากฏว่า ต้นไม้บ้านนายคณิตกำลังจะล้มทับบ้านนายกนก แต่ยังไม่ล้ม นายกนกจึงต้องพ้องให้นายคณิตตัดต้นไม้เพื่อป้องกันอันตรายนั้น อย่างไรก็ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 435 บัญญัติว่า “บุคคลใดจะประสบความเสียหายอันพึงเกิดจากโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่นของผู้อื่น บุคคลผู้นั้นชอบที่จะเรียกให้จัดการตามที่เป็นเพื่อบำบัดป้องกันอันตรายนั้นเสียได้”

ประเด็นที่เกิดขึ้น คือ นายกนกไม่ได้กำลังจะประสบความเสียหายจากโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างแต่กำลังจะประสบความเสียหายจากต้นไม้ นายกนกย่อมไม่สามารถใช้สิทธิตาม มาตรา 435 ได้ แต่อย่างไรก็ตาม กรณีนี้ ก็สามารถอ้างว่ามาตรา 435 เป็นกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งมาพิจารณาและบังคับให้นายคณิตแก้ไขอันตรายอันเกิดจากต้นไม้ได้

2.1.2.3 หลักกฎหมายทั่วไป

หลักกฎหมายทั่วไป เป็นบ่อเกิดกฎหมายที่มีได้บัญญัติขึ้น แต่ก็มีความสำคัญต่อการอุดช่องว่างของกฎหมาย ในกรณีที่ไม่มีการบัญญัติลักษณะอักษรให้นำไปปรับใช้กับคดีได้ หลักกฎหมายทั่วไปถือเป็นหลักเกณฑ์ที่ให้ความยุติธรรมตามธรรมชาติ (Natural Justice) อันได้แก่ ความเป็นธรรมที่อยู่ในความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของมนุษย์ และความเป็นเหตุเป็นผล เช่น หลักสัญญาต้องเป็นสัญญา (Pacta Sunt Servanda) หลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน หลักการคุ้มครองผู้สุจริต เป็นต้น

ระบบกฎหมาย

ระบบกฎหมาย (Legal system) หรือสกุลกฎหมาย (Law family) หมายถึง กฎหมายต่าง ๆ ที่พอจะจัดกลุ่มรวมเข้ากันได้ เพราะการมีความสัมพันธ์หรือการมีจุดร่วมกันในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ประวัติศาสตร์กฎหมาย และความใกล้เคียงของกฎหมาย เป็นหลักเกณฑ์ในการจำแนกระบบกฎหมาย ซึ่งระบบกฎหมายในโลกที่สำคัญ มีอยู่ 2 ระบบ คือ

1. ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ (Civil Law System) หรือ “ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร” หรือ “ระบบประมวลกฎหมาย” ระบบซีวิลลอว์ เริ่มต้นจากขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีและถูกปรุงแต่งให้เจริญงอกงามขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยเหตุผลของกฎหมาย ระบบซีวิลลอว์ มีอิทธิพลต่อประเทศในภาคพื้นยุโรป เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน สเปน โปรตุเกส อิตาลีซึ่งมีกฎหมายโรมันเป็นพื้นฐาน กฎหมายโรมันที่สำคัญ ได้แก่ กฎหมายสิบสองโต๊ะ (Law of Twelve tables 450 B.C.) ความเห็นของนักปราชญ์ (The Law of Citations) และ ประมวลกฎหมายของพระเจ้าจัสติเนียน ชื่อ Corpus Juris Civilis (The body of law)

ในศตวรรษที่ 11 และ 12 การรับกฎหมายโรมันเข้ามาแทนที่จารีตประเพณีที่ล้าสมัย รวมถึงการได้นำมาศึกษาในวิชาการกฎหมายในวิชากฎหมายในมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่ Bologna ปราบกฎการณที่สำคัญของระบบกฎหมายซีวิลลอว์ ประการหนึ่งคือการจัดทำประมวลกฎหมาย (Codification) ครั้งแรกในประเทศฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 18 ซึ่งมีใช่เป็นการนำกฎหมายในเรื่องต่าง ๆ มารวมไว้ในฉบับเดียวกันเหมือนกับประมวลกฎหมายของพระเจ้าจัสติเนียน หากมีลักษณะของประมวลกฎหมายในความหมายปัจจุบันที่มีการแบ่งโครงสร้างอย่างเป็นเหตุเป็นผล เนื้อหาอย่างเดียวกันจัดให้อยู่ในบรรพเดียวกันหรือลักษณะเดียวกัน รวมถึงการวางกฎเกณฑ์ที่มีลักษณะทั่วไปที่จะสามารถนำไปปรับใช้กับข้อเท็จจริงเป็นการเฉพาะราย

2. ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) หรือเรียกกันว่า “ระบบกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร” หรือ “ระบบกฎหมายจารีตประเพณี” ระบบคอมมอนลอว์ เริ่มต้นจากจารีตประเพณีเช่นเดียวกับระบบซีวิลลอว์ แต่เนื่องจากระบบคอมมอนลอว์ ไม่ได้มีการรวบรวมเอากฎหมายจารีตประเพณีมาบันทึกเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษร กฎหมายคอมมอนลอว์ จึงเกิดจารีตประเพณีและคำพิพากษาของศาล คำพิพากษาของศาลยุติธรรมเป็นที่มาของกฎหมาย กล่าวคือเมื่อมีคดีเกิดขึ้นและศาลได้วินิจฉัยไปแล้ว คำพิพากษาของศาลย่อมถือเป็นบรรทัดฐานของศาลต่อ ๆ มา ซึ่งจะพิพากษาคดีที่มีประเด็นอย่างเดียวกันเหมือน ๆ กัน เป็นกรณีที่พิจารณาจากเรื่องเฉพาะเรื่องมาสู่หลักเกณฑ์ทั่วไป ระบบนี้มีแหล่งกำเนิดและวิวัฒนาการในประเทศอังกฤษเป็นแห่งแรก เนื่องจากมีประวัติศาสตร์ในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการปกครองในระบบศักดินา ทำให้ท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นต่างพิจารณาข้อพิพาทโดยใช้จารีตประเพณีของท้องถิ่นนั้น โดยไม่ทราบว่าท้องถิ่นอื่นพิพากษาว่าอย่างไร สิทธิและหน้าที่ของบุคคลจะมีมากน้อยเพียงใดจึงอยู่ที่สถานะของบุคคลตาม

ท้องถิ่น พระมหากษัตริย์ในฐานะผู้พิพากษาสูงสุดและเป็นที่มาของความยุติธรรม ซึ่งพยายามรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง จึงได้จัดตั้งศาลหลวงขึ้นมาเอง และส่งผู้พิพากษาเดินทางหมุนเวียนไปพิพากษาคดีที่ทั่วราชอาณาจักร และผู้พิพากษาก็ได้สร้างหลักเกณฑ์ทั่วไปซึ่งเป็นสามัญ (Common) เป็นลักษณะเดียวกันใช้บังคับในทุกส่วน ราชอาณาจักร เป็นกฎหมายคอมมอนลอว์

โดยสรุปการเกิดขึ้นของคอมมอนลอว์ มี 2 แนวทาง คือ ประการที่ 1 หลักเกณฑ์ดังเช่นคอมมอน ลอว์ ได้มีอยู่แล้วในแต่ละท้องถิ่น ผู้พิพากษาเป็นแต่แสดงหลักเกณฑ์นั้น ๆ แล้วนำมาปรับแก้คดีเท่านั้น ประการที่ 2 ผู้พิพากษาได้สร้างคอมมอน ลอว์ ขึ้นโดยคำพิพากษา และศาลได้ยอมรับเป็นบรรทัดฐาน ที่เรียกว่า “Judge Made Law” ด้วยเหตุนี้คำพิพากษาของศาลจึงเป็นบ่อเกิดของกฎหมาย และกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นกฎหมายเฉพาะเรื่องและถือว่าเป็นข้อยกเว้นของคำพิพากษาของศาลและจารีตประเพณีซึ่งเป็นลักษณะกฎหมายทั่วไปของประเทศ

ประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law หรือ case law) ได้แก่ประเทศอังกฤษ และเครือจักรภพอังกฤษ

สำหรับประเทศไทย ในกลางศตวรรษที่ 19 ก็เหมือนกับประเทศในเอเชียอื่น ๆ ที่ต้องเผชิญกับอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และการจัดระบบการปกครองและสังคม และในที่สุดประเทศที่สำคัญ ๆ อย่างเช่นประเทศญี่ปุ่น จีน รวมทั้งไทย จำเป็นต้องยอมรับความคิดและระบบกฎหมายของตะวันตกเข้ามาใช้ในประเทศของตน สำหรับประเทศไทยนั้นเริ่มรับหลักกฎหมายและหลักปฏิบัติของอังกฤษ เข้าใช้ในการซื้อขายตัดสินคดี และในการสอนในโรงเรียนสอนกฎหมายตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 6 เป็นเวลานานประมาณครึ่งศตวรรษ นับเป็นระยะแรกเริ่มของการรับอิทธิพลของกฎหมายอังกฤษเข้ามาใช้ในศาลและสอนในโรงเรียนกฎหมายในทางปฏิบัติ หลักกฎหมายอังกฤษจึงถูกรับเข้ามาใช้เป็นเรื่อง ๆ ตามแต่คดีที่เกิดขึ้นและที่ศาลจะตัดสินชี้ขาด คดีที่ศาลไทยจะนำมาใช้ชี้ขาดตัดสินคดีส่วนมากก็จะเป็นกรณีกฎหมายไทยดั้งเดิมที่มีอยู่ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับคดีข้อพิพาทนั้น หรือในบางกรณีซึ่งแม้จะมีกฎหมายไทยบัญญัติไว้ แต่ก็ยังเป็นบทบัญญัติที่ทันสมัยไม่เหมาะกับกาลเทศะในสมัยใหม่ ศาลไทยก็จะนำหลักกฎหมายอังกฤษมาชี้ขาดตัดสินคดีในเรื่องนั้น ๆ ภายนี้จึงเป็นการรับกฎหมายอังกฤษเข้ามาเป็นเรื่อง ๆ ส่วนกฎหมายไทยดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวงและอื่น ๆ ก็ยังคงเป็นกฎหมายของบ้านเมืองที่ใช้บังคับอยู่ หากแต่ยังไม่สามารถแก้ไข ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้ ทำให้ในรัชกาลที่ 5 ทรงตั้งคณะกรรมการตรวจชำระและร่างกฎหมายขึ้นในปี พ.ศ. 2450 ปรากฏร่างกฎหมายลักษณะอาญาแล้วเสร็จก่อน พิมพ์เป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส เพื่อจะได้ให้ศาลไทยมีอำนาจชำระคดีคนต่างด้าวที่มีลักษณะความผิดที่ยอมรับในประเทศต่าง ๆ และสอดคล้องกับสภาพสังคมไทย เป็นประมวลกฎหมายฉบับแรก เรียกว่ากฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 และมีการปรับปรุงอีกครั้ง และเรียกฉบับใหม่ว่า กฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ. 2486

ในปลายรัชกาลที่ 6 มีการเปลี่ยนแปลงในระบบของกฎหมายไทยครั้งสำคัญโดยรัฐได้ตัดสินใจทำประมวลกฎหมายขึ้นอีก ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพที่ 1 และบรรพที่ 2 ซึ่งร่างโดยที่ปรึกษากฎหมายชาวฝรั่งเศสได้ประกาศใช้ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2466 เพื่อประกาศให้วงการกฎหมายได้วิพากษ์วิจารณ์ว่าจะใช้ได้ดีเพียงใด ครั้งนี้ถือว่ามีความหมายในทางวิวัฒนาการทางกฎหมายของไทยเป็นอย่างมาก

มาก เพราะเป็นการเปลี่ยนระบบกฎหมายจากการรับกฎหมายอังกฤษเข้ามาใช้ ซึ่งได้ปฏิบัติกันมาเป็นเวลาครึ่ง ศตวรรษ การเปลี่ยนจากรับกฎหมายอังกฤษมาทำเป็นประมวลกฎหมายมีความหมายว่าประเทศไทยหันเหจากรับระบบคอมมอนลอว์ของอังกฤษเข้ามาใช้เปลี่ยนไปรับระบบซีวิลลอว์ ซึ่งเป็นระบบของกฎหมายของภาคพื้น ยุโรปที่มีวิธีคิด วิธีใช้วิธีตีความกฎหมายและตรงกันข้ามกับระบบคอมมอนลอว์ การที่ประเทศไทย ประกาศใช้ประมวลกฎหมายจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบของกฎหมายหนึ่งไปอีกระบบหนึ่งที่เดียว หลังจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-2 ได้ประกาศใช้เป็นเวลา 2 ปี ก็มีประกาศยกเลิกให้ใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-2 ฉบับใหม่ในปี พ.ศ. 2468

การเปลี่ยนแปลงครั้งหลังนี้มีข้อสังเกตว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่ง เพราะเป็นการตัดสินใจเปลี่ยนจากการใช้ประมวลกฎหมายตามอย่างประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสเปลี่ยนมาใช้ประมวลกฎหมายแบบเยอรมัน ซึ่งระบบประมวลกฎหมายแพ่งของฝรั่งเศสและของเยอรมัน แม้ต่างก็เป็นระบบซีวิลลอว์ ด้วยกัน แต่ก็ยังมีวิธีคิด วิธีใช้ วิธีตีความกฎหมายที่แตกต่างในข้อสำคัญหลายประการ ทั้งนี้เพราะประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันได้รับอิทธิพลจากสำนักกฎหมายประวัติศาสตร์ ซึ่งสำนักนี้ถือว่าส่วนสำคัญของกฎหมายนั้นมาจากขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันจึงเน้นความสำคัญของจารีตประเพณีตรงกันข้ามกับฝรั่งเศส ซึ่งถือกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นสำคัญและมีความคิดเป็นปฏิปักษ์ต่อจารีตประเพณี จะใช้จารีตประเพณีมาชี้ขาดตัดสินได้ก็เฉพาะกรณีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งแล้วเท่านั้น

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ทั้ง 6 บรรพ มิได้ประกาศใช้บังคับพร้อมกันแต่ค่อย ๆ ททยอยประกาศใช้บังคับเป็นบรรพ ๆ ไป

การจัดประเภทโดยยึดหลักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แบ่งกฎหมายออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. กฎหมายมหาชน คือ กฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ได้แก่กฎหมายต่อไปนี้

- กฎหมายรัฐธรรมนูญ
- กฎหมายปกครอง
- กฎหมายอาญา
- กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

2. กฎหมายเอกชน คือ กฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อไปนี้ เอกชนต่อเอกชนในรัฐเดียวกัน ได้แก่ กฎหมายต่อไปนี้

- กฎหมายแพ่ง กำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคลโดยทั่วไป
- กฎหมายพาณิชย์ กำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคลที่มีอาชีพทางการพาณิชย์
- กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กำหนดข้อบังคับและวิธีการดำเนินการพิจารณาคดีในศาลแพ่ง

3. กฎหมายระหว่างประเทศ คือ กฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐ โดยอาศัยประเพณีที่มีอยู่เดิม หรือที่ตกลงบัญญัติขึ้นใหม่ เช่น สนธิสัญญาต่าง ๆ

สาขาของกฎหมายระหว่างประเทศ มีดังนี้

1. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล เช่น กฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติ เป็นต้น
2. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีอาญา เช่น กฎหมายว่าด้วยการส่งผู้ร้ายข้ามแดน เป็นต้น
3. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง เช่น สนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือระหว่างประเทศด้านเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

การจัดประเภทโดยยึดหลักการใช้กฎหมาย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

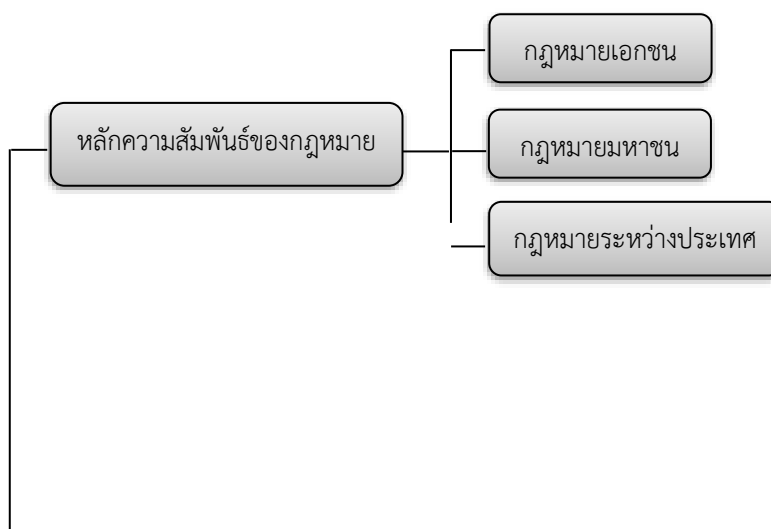
1. กฎหมายสารบัญญัติ คือกฎหมายที่มีลักษณะเป็นเนื้อหาของกฎหมาย บัญญัติข้อห้ามกระทำหรือให้บุคคลกระทำ หรือกำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคลไว้ เช่น ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายที่ดิน เป็นต้น
2. กฎหมายวิธีสบัญญัติ คือกฎหมายที่ลักษณะกำหนดวิธีการดำเนินการที่ทำให้ข้อห้ามข้อบังคับที่บัญญัติไว้ในกฎหมายดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เป็นต้น

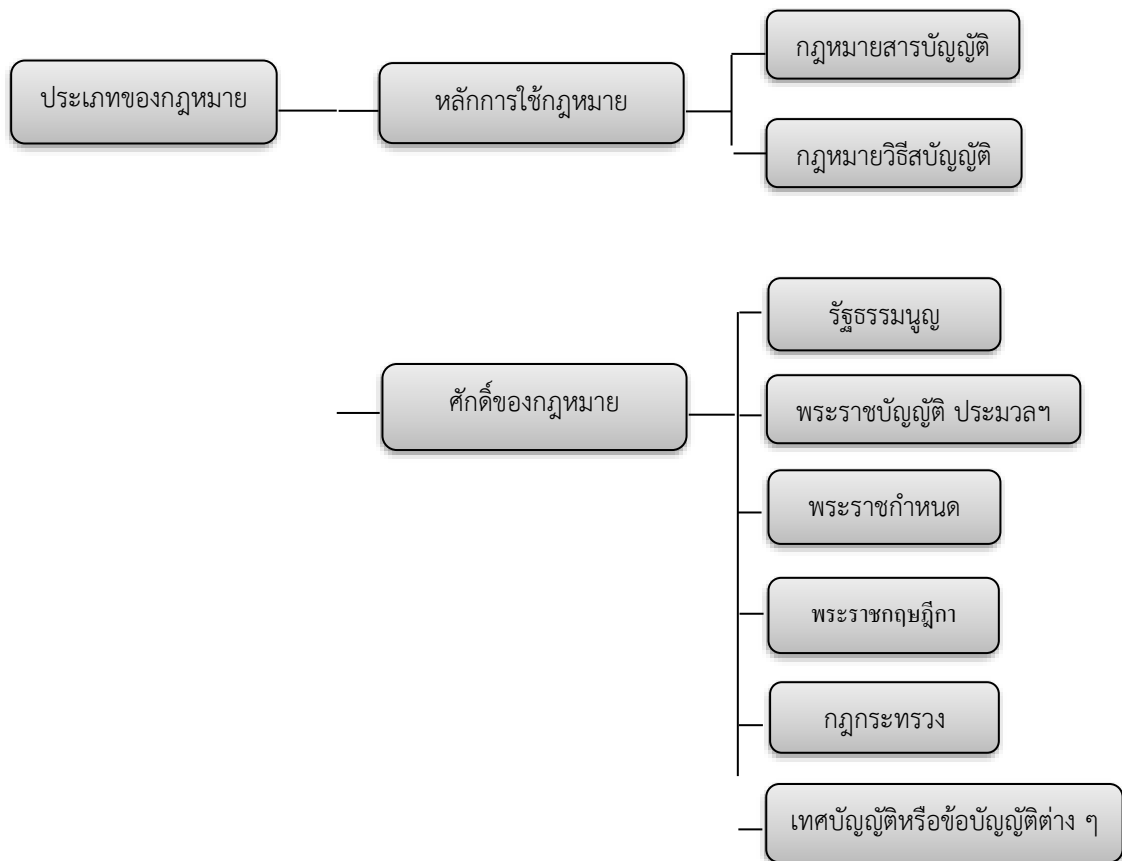
การจัดประเภทชนิดศักดิ์ของกฎหมาย

ศักดิ์ของกฎหมาย หมายถึง ลำดับฐานะหรือความสัมพันธ์ของกฎหมายว่ากฎหมายใดมีความสำคัญมากกว่ากัน การใช้ การตีความและการยกเลิกกฎหมายต้องขึ้นอยู่กับศักดิ์ของกฎหมายเพราะกฎหมายที่มีศักดิ์ต่ำกว่าจะขัดแย้งกฎหมายที่มีศักดิ์สูงกว่าไม่ได้ ศักดิ์ของกฎหมาย หมายถึงลำดับฐานะหรือความสัมพันธ์ของกฎหมายว่ากฎหมายใดมีความสำคัญมากกว่ากันการใช้การตีความและการยกเลิกกฎหมายต้องขึ้นอยู่กับศักดิ์ของกฎหมายเพราะกฎหมายที่มีศักดิ์ต่ำกว่าจะขัดแย้งกฎหมายที่มีศักดิ์สูงกว่าไม่ได้

ศักดิ์ของกฎหมายในลำดับลดหลั่นกันลงไปจากชั้นสูงสุด ดังนี้

1. รัฐธรรมนูญ
2. พระราชบัญญัติประมวลกฎหมาย
3. พระราชกำหนด
4. พระราชกฤษฎีกา
5. กฎกระทรวง
6. เทศบัญญัติและข้อบังคับต่าง ๆ

การตรากฎหมาย

การตรากฎหมายขึ้นประกาศใช้บังคับมีผู้ตรา 3 ฝ่าย ดังนี้

1. ตรากฎหมายขึ้นโดยฝ่ายนิติบัญญัติ

ฝ่ายนิติบัญญัติที่มีหน้าที่ตรากฎหมายต่าง ๆ คือ รัฐสภากฎหมายที่ฝ่ายนิติบัญญัติตราขึ้น ได้แก่ รัฐธรรมนูญพระราชบัญญัติประมวลกฎหมายต่าง ๆ

2. ตรากฎหมายขึ้นโดยฝ่ายบริหาร

ฝ่ายบริหารที่มีหน้าที่ตรากฎหมายต่าง ๆ คือ คณะรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่าง ๆ กฎหมายที่ฝ่ายบริหารบัญญัติขึ้น ได้แก่

พระราชกำหนด ตราโดยคณะรัฐมนตรี

พระราชกฤษฎีกา ตราโดยคณะรัฐมนตรี

กฎกระทรวง ตราโดยรัฐมนตรีผู้รักษาการตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติ

3. ตรากฎหมายขึ้นโดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีอำนาจออกกฎหมาย ได้แก่ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล
องค์การบริหารส่วนจังหวัด กฎหมายที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นบัญญัติขึ้น ได้แก่

ข้อบังคับตำบล ตราโดยองค์การบริหารส่วนตำบล

ข้อบัญญัติจังหวัด ตราโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัด

เทศบัญญัติ ตราโดยเทศบาล

ข้อบัญญัติกรุงเทพ ตราโดยกรุงเทพมหานคร

ข้อบัญญัติเมืองพัทยา ตราโดยเมืองพัทยา

การยกเลิกกฎหมาย

การยกเลิกกฎหมายมี 4 กรณี ดังนี้

1. การยกเลิกโดยกฎหมายโดยตรง เป็นการยกเลิกเพราะมีกฎหมายใหม่ออกมายกเลิกกฎหมายเก่าหรือยกเลิกเพราะกฎหมายกำหนดระยะเวลาไว้แน่นอน

2. การยกเลิกโดยปริยาย มีหลายกรณี ดังนี้

- กฎหมายใหม่มีบทบัญญัติอย่างเดียวกับกฎหมายเก่า ถือว่าให้ใช้กฎหมายใหม่
- กฎหมายใหม่มีข้อความขัดแย้งกับกฎหมายเก่า ให้ใช้กฎหมายใหม่
- การยกเลิกเพราะพระราชบัญญัติหรือพระราชกำหนด ย่อมยกเลิกโดยกฎหมายที่มีศักดิ์

เท่ากัน

3. การยกเลิกโดยศาลรัฐธรรมนูญ เมื่อศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่ากฎหมายใดขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือตราขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ ให้กฎหมายนั้นเป็นอันตกไป

4. การยกเลิกโดยคำพิพากษาของศาล กฎหมายที่ตราออกมาโดยมิได้ผ่านรัฐสภา เช่น กฎกระทรวง พระราชกฤษฎีกา เทศบัญญัติ เป็นต้น หากขัดแย้งกับกฎหมายอื่น อาจมีผู้เสียหายฟ้องคดีในศาล และศาลตัดสินให้เป็นไปตามกฎหมายหลักและยกเลิกกฎหมายที่มีปัญหาได้

การตีความกฎหมาย

ในการใช้กฎหมายบางครั้งอาจพบตัวบทกฎหมายที่ไม่ชัดเจนมีข้อความเป็นที่น่าสงสัยอาจมีความหมายได้หลายทาง ดังนั้นการตีความกฎหมายจึงเป็นการค้นหาความหมายของกฎหมายที่มีถ้อยคำไม่ชัดเจนเพื่อให้ทราบว่าถ้อยคำนั้นมีความหมายที่แท้จริงอย่างไร

หลักการตีความหมายสรุปได้ดังนี้

1. หลักการตีความหมายทั่วไป มี 2 วิธี ดังนี้

1.1 การตีความตามตัวอักษร ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดไว้ว่าการตีความตามตัวอักษรให้ความหมายตามกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานและตามความหมายในบทสลับที่อยู่ในมาตราต้นต้นของกฎหมายแต่ละฉบับ

1.2 การตีความตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย โดยพิจารณาจากชื่อของกฎหมาย คำขึ้นต้นหมายเหตุ หลักการและเหตุผลของกฎหมาย พิจารณามาตราต้นๆ หลาย ๆ มาตรา และรายงานการประชุมในการยกร่างกฎหมายนั้น ๆ

2. หลักการตีความกฎหมายอาญา การตีความในประมวลกฎหมายอาญาต้องตีความตามตัวอักษรและตีความโดยเคร่งครัด จะขยายความออกไปนอกกรณีที่มีได้บัญญัติไว้โดยชัดแจ้งไม่ได้ จะลงโทษจำเลยได้ต่อเมื่อกฎหมายระบุไว้โดยชัดแจ้งเท่านั้น กรณีสงสัยต้องตีความเป็นผลดีแก่ผู้ต้องหา

การอุดช่องว่างแห่งกฎหมาย

ช่องว่างแห่งกฎหมาย หมายถึง กรณีที่ไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษร หรือกฎหมายจารีตประเพณีที่จะนำไปใช้ปรับแก้ข้อเท็จจริงได้ นั่นคือผู้ใช้กฎหมายหากกฎหมายเพื่อมาใช้ปรับแก้ข้อเท็จจริงไม่ได้

ช่องว่างแห่งกฎหมายเกิดขึ้นได้ ดังนี้

1. ผู้ร่างกฎหมายคิดไปไม่ถึงว่าจะมีช่องว่าง
2. ผู้ร่างกฎหมายคิดถึงช่องว่างได้ แต่เห็นว่ายังไม่สมควรบัญญัติไว้ให้ตายตัว

การจะทราบว่ากฎหมายมีช่องว่างรู้ได้ ดังนี้

1. ตรวจสอบกฎหมายที่มีอยู่ว่ามีข้อความอย่างไร
2. กรณีบทกฎหมายมีความหมายอันเป็นที่สงสัยเพราะใช้ถ้อยคำกำกวมหรือมีความหมายได้หลายทางก็ต้องตีความกฎหมายก่อน
3. เมื่อไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรหรือกฎหมายจารีตประเพณีถือได้ว่า กรณีนั้นมีช่องว่างแห่งกฎหมาย

วิธีอุดช่องว่างแห่งกฎหมาย มีดังนี้

1. ในกรณีที่กฎหมายกำหนดวิธีอุดช่องว่างไว้ก็ใช้ที่ช่องว่างนั้น
2. ในกรณีที่กฎหมายไม่ได้กำหนดช่องว่างไว้ ให้ใช้หลักดังนี้
 - ก. หลักทั่วไป
 - ข. ข้อยกเว้นมีเฉพาะกฎหมายอาญา ให้ยึดหลักดังนี้

- จะอุดช่องว่างให้เป็นการลงโทษบุคคลมิได้
- จะอุดช่องว่างให้เป็นการเพิ่มโทษแก่บุคคลมิได้
- แต่อุดช่องว่างให้เป็นผลดีแก่บุคคลได้

กระบวนการยุติธรรม

กฎหมายเป็นเครื่องมือของรัฐที่ใช้บังคับแก่ประชาชนเพื่อให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข โดยการลงโทษผู้กระทำความผิด การที่จะได้ตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ตลอดจนการดำเนินการพิพากษาคดีว่าผู้กระทำความผิดจะถูกลงโทษมากน้อยเพียงใด นับว่าเป็นเรื่องยุ่งยากไม่น้อย และไม่สามารถที่จะกระทำได้เพียงคนเดียวจะต้องใช้บุคลากร และองค์การของรัฐเป็นผู้ดำเนินการจำนวนมาก และมีขั้นตอนหลายอย่าง ดังนั้น การศึกษาให้รู้ถึงกระบวนการยุติธรรม จึงเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง

ความหมายของกระบวนการยุติธรรม

กระบวนการยุติธรรม หมายถึง ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดกฎหมายทั้งทางแพ่งและอาญาเข้ามาสู่การพิพากษาคดีตามความผิดที่กระทำขึ้นเพื่อคุ้มครองความปลอดภัยและสิทธิของบุคคลในสังคม

กระบวนการยุติธรรมแบ่งออกได้เป็น 2 ระบบ

- กระบวนการยุติธรรมในทางอาญา
- กระบวนการยุติธรรมในทางแพ่ง

1. กระบวนการยุติธรรมในทางอาญา

กระบวนการยุติธรรมในทางอาญา หมายถึง ขั้นตอนดำเนินการเพื่อนำผู้กระทำความผิดในทางอาญามาลงโทษ เช่น ความผิดเกี่ยวกับลักทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย ฆ่าผู้อื่น ข่มขืน กระทำชำเรา เป็นต้น

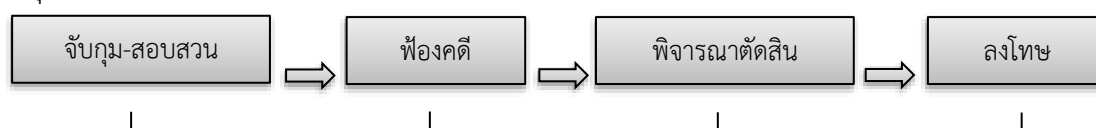
ขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมในทางอาญา มีดังนี้

1. **ขั้นสืบสวนสอบสวนจับกุมผู้กระทำความผิด** เมื่อเกิดคดีอาญาเพื่อนำผู้กระทำความผิดเข้ามาสู่การพิจารณาพิพากษา หากไม่รู้ตัวผู้กระทำความผิด เป็นหน้าที่ของตำรวจจะต้องสืบสวนสอบสวนหาตัวผู้กระทำความผิดและจับกุมตัวมาสอบสวนเพื่อรวบรวมหลักฐานส่งฟ้องต่อไป

2. **ขั้นฟ้องคดี** ตำรวจจะต้องส่งสำนวนคดีอาญาไปให้อัยการ และอัยการจะมีหน้าที่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล สำหรับผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะตั้งทนายความต่อสู้คดี หากยากจนไม่มีทนายความ รัฐจะตั้งทนายความให้

3. **ขั้นพิจารณาตัดสินคดี** เป็นหน้าที่ศาลในการพิจารณาพิพากษาคดี ลงโทษผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ต้องหาตามบทบัญญัติในกฎหมายต่อไป

4. **ขั้นการลงโทษผู้กระทำความผิด** เมื่อศาลพิจารณาตัดสินคดีและพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิดแล้วหน้าที่ในการลงโทษผู้กระทำความผิดเป็นหน้าที่ของราชทัณฑ์ ที่จะลงโทษตามคำพิพากษาของศาลคุมความประพฤติหรือจำคุก กักขัง ประหารชีวิต เป็นต้น

2. กระบวนการยุติธรรมในทางแพ่ง

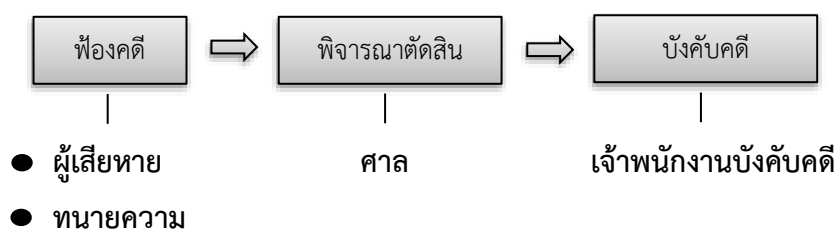
กระบวนการยุติธรรมในทางแพ่ง หมายถึง ขั้นตอนดำเนินการเพื่อบังคับผู้กระทำผิดในทางแพ่งให้ทำตามสัญญา หรือชดใช้ค่าเสียหาย ที่ผู้กระทำผิดได้กระทำการละเมิดผู้อื่น

ขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมในทางแพ่ง มีดังนี้

1. **ขั้นฟ้องคดี** โดยคู่ความ ซึ่งหมายถึง โจทก์และจำเลย โจทก์ คือ ผู้เสียหายที่ถูกละเมิดจะทำการฟ้องโดยมีทนายความดำเนินการทางศาลให้ ส่วนจำเลย เมื่อถูกฟ้องก็ต้องตั้งทนายความขึ้นต่อสู้คดีเช่นเดียวกัน

2. **ขั้นพิจารณาตัดสิน** ศาลจะมีอำนาจพิจารณาตัดสินคดีตามบทบัญญัติในพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ศาลแขวงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 3 แสนบาท ศาลจังหวัดและศาลแพ่งมีอำนาจพิจารณาคดีทั้งปวง

3. **ขั้นการบังคับคดี** เมื่อศาลพิจารณาพิพากษาคดีตัดสินแล้ว เจ้าพนักงานบังคับคดีจะดำเนินการตามกฎหมายเพื่อปฏิบัติตามคำพิพากษา

สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 39 และ 40 ดังนี้

1. บุคคลไม่ต้องรับโทษอาญาเว้นแต่ได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่บุคคลนั้นจะหนักกว่าโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่ใช้อยู่ในเวลาที่กระทำความผิดมิได้ ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันจะถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะนับสมานความผิดมิได้ (มาตรา 39)

2. บุคคลย่อมมีสิทธิในกระบวนการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

(1) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง

(2) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้นพื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจเอกสารอย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริงข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัยคำพิพากษาหรือคำสั่ง

(3) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

(4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิการได้รับการสอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง

(5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญามีสิทธิได้รับความคุ้มครองและความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

(6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ

(7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว

(8) ในคดีแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ (มาตรา 40)

องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม

เมื่อมีความผิดเกิดขึ้นและจะนำผู้กระทำผิดมาขึ้นศาลเพื่อพิจารณาคัดสินลงโทษมีกระบวนการและขั้นตอนที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความยุติธรรมหลายประการจึงมีองค์กรหลายแห่งที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่

1. ตำรวจ
2. ทนายความ
3. อัยการ
4. ศาล
5. ราชทัณฑ์

1. **ตำรวจ** ตำรวจเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่คุ้มครองความสงบสุขให้แก่ประชาชน บทบาทของตำรวจ มีดังนี้
 1. จับกุมผู้กระทำความผิดสืบสวนสอบสวนเพื่อหาพยานหลักฐานการกระทำความผิด
 2. ป้องกันอาชญากรรมมิให้เกิดขึ้น
 3. รักษาความมั่นคงของชาติปราบปรามการจลาจลและการก่อวินาศภัยต่าง ๆ
 4. ควบคุมแหล่งอบายมุขต่าง ๆ บ่อนการพนัน ยาเสพติด แหล่งค้าประเวณี
 5. ควบคุมและอำนวยความสะดวกในการจลาจล
 6. ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การฟอรัมสินค้า การละเมิดเครื่องหมายการค้า การปั่นหุ้น เป็นต้น

ตำรวจกับการบังคับใช้กฎหมาย

บทบาทของตำรวจในการบังคับใช้กฎหมาย มีดังนี้

1. การจับกุม มี 2 กรณี คือตำรวจเป็นผู้จับกุมเอง และขอร้องให้ราษฎรช่วยจับกุม ตำรวจจะจับกุมผู้ใดโดยไม่มีหมายจับไม่ได้

- ในการจับกุมตำรวจต้องแสดงตนว่าเป็นเจ้าหน้าที่ทุกครั้ง
- ต้องแจ้งเหตุผลการจับกุม
- ต้องแสดงหมายจับ

2. การสืบสวนสอบสวน เมื่อมีผู้มาร้องทุกข์ว่ามีผู้กระทำความผิดหรือตำรวจได้ประสบเหตุด้วยตนเอง ต้องรีบดำเนินการสอบสวนโดยไปตรวจยังที่เกิดเหตุเพื่อค้นหาร่องรอยในการกระทำความผิดและสืบสวนจับกุมผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย

การออกหมายจับ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 66 บัญญัติไว้ว่า หมายจับหรือหมายขังบุคคลจะออกได้ต่อเมื่อ

1. มีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญา ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงเกิน 3 ปี หรือ
2. เมื่อมีหลักฐานตามสมควรว่าบุคคลใดน่าจะได้กระทำความผิดอาญาและมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้นั้นจะหลบหนี หรือจะไปยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐานหรือก่อเหตุอันตรายประการอื่น

ผู้มีอำนาจออกหมายจับ

การออกหมายจับจะกระทำได้ในคดีอาญาเท่านั้นและจะต้องดำเนินการได้ตามขอบอำนาจที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาให้อำนาจไว้ ศาลเป็นผู้มีอำนาจออกหมายจับ ในกรณีต่อไปนี้ (ป.วิ.อาญา มาตรา 57-58)

- 1) การจับ ขัง จำคุก หรือค้นในที่รโหฐานหาตัวคนหรือสิ่งของ
- 2) บุคคลซึ่งต้องขังหรือจำคุกตามหมายศาลจะปล่อยได้เมื่อมีหมายปล่อยของศาล ศาลจะออกหมายจับ หมายค้น หมายขังตามที่ศาลเห็นสมควรหรือโดยมีผู้ร้องขอ

การจับกุมในคดีอาญา

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (มาตรา 83, 87) บัญญัติเรื่องการจับและคุมขังไว้ สรุปได้ดังนี้

ในคดีอาญา การจับและคุมขังบุคคลใดจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือผู้นั้นได้กระทำความผิดซึ่งหน้า หรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นให้จับได้โดยไม่มีหมายตามที่กฎหมายบัญญัติโดยผู้ถูกจับ

จะต้องได้รับการแจ้งข้อกล่าวหาและรายละเอียดแห่งการจับโดยไม่ชักช้ากับจะต้องได้รับโอกาสแจ้งให้ญาติ หรือผู้ซึ่งถูกจับไว้วางใจทราบในโอกาสแรก และผู้ถูกจับซึ่งยังถูกควบคุมอยู่ ต้องนำตัวไปศาลภายในสี่สิบแปด ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ถูกจับนำตัวไปถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนเพื่อศาลพิจารณาว่ามีเหตุที่จะขังผู้ถูกจับไว้ตามกฎหมายหรือไม่ เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

การจับ

ลักษณะการจับมี 2 กรณี คือ การจับโดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ และการจับโดยราษฎร

1. การจับโดยตำรวจ (ป.วิ อาญา มาตรา 78)

ตำรวจจะจับผู้ใดโดยไม่มีหมายจับไม่ได้ เว้นแต่

- 1.1 กระทำความผิดซึ่งหน้า
- 1.2 เมื่อมีพฤติการณ์อันสงสัยว่าบุคคลนั้นกำลังจะกระทำความผิดโดยมีเครื่องมือ อาวุธ หรือ วัตถุอย่างอื่นอันสามารถใช้กระทำความผิดได้
- 1.3 เมื่อมีเหตุที่จะออกหมายจับ แต่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจขอให้ศาลออกหมายจับได้
- 1.4 เป็นการจับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่หนีหรือจะหลบหนีระหว่างถูกปล่อยตัวชั่วคราว

2. การจับโดยราษฎร (มาตรา 79)

ราษฎรจะจับราษฎรด้วยกันไม่ได้ เว้นแต่พนักงานตามหมายจับขอร้องให้ช่วยเหลือในการจับหรือเมื่อผู้นั้นกระทำความผิดซึ่งหน้าและความผิดนั้นได้ระบุไว้ในบัญชีท้ายประมวลนี้ เช่น ลักทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย ชิงทรัพย์ ข่มขืนกระทำชำเรา เป็นต้น

การขอประกันตัว

คำขอประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาต้องได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็ว และจะเรียกหลักประกันจนเกินควรแก่กรณีมิได้ การไม่ให้ประกันต้องอาศัยเหตุตามหลักเกณฑ์ที่บัญญัติไว้โดยเฉพาะในกฎหมายและต้องแจ้งเหตุผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยทราบโดยเร็ว

สิทธิที่จะอุทธรณ์คัดค้านการไม่ให้ประกัน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามที่กฎหมายบัญญัติ

บุคคลผู้ถูกควบคุมหรือจำคุก ย่อมมีสิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว และมีสิทธิได้รับการเยี่ยมตามสมควร

การสอบสวน

ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม

ในชั้นสอบสวน ผู้ต้องหามีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้

ในคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องแล้ว ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา หรือผู้มีส่วนได้เสียย่อมมีสิทธิขอทราบสรุปพยานหลักฐานพร้อมความเห็นของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการในการสั่งคดี ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

2. ทนายความ

ทนายความ คือ ผู้ที่สภานายความได้รับจดทะเบียนและออกใบอนุญาตให้เป็นทนายความ ทนายความเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม ทำหน้าที่แทนคู่ความในการดำเนินคดีในศาล ผู้ที่มีได้จดทะเบียนและไม่ได้รับใบอนุญาตให้เป็นทนายความ จะเป็นทนายความว่าความในศาลหรือแต่งฟ้อง คำให้การ เขียนคำร้อง หรือคำแถลงอันเกี่ยวกับการพิจารณาของศาลไม่ได้

ทนายความกับการช่วยเหลือประชาชน

ตามพระราชบัญญัติทนายความได้บัญญัติถึง การที่ทนายความต้องช่วยเหลือประชาชน โดยมี คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ดังนี้

1. การให้คำปรึกษาหรือแนะนำเกี่ยวกับกฎหมาย
2. การร่างนิติกรรมและสัญญา
3. การจัดหาทนายความแก่ต่างให้

สิทธิของผู้ต้องหาในการพบทนายความ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติไว้ว่า

ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้ ตามกฎหมายบัญญัติ ในกรณีที่ผู้ถูกควบคุมหรือคุมขังไม่อาจหาทนายความได้ รัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดย จัดหาทนายความโดยเร็ว

กรมตำรวจได้ออกระเบียบว่าด้วยสิทธิของผู้ต้องหาสามารถพบปะหรือกับทนายความเป็นการ เฉพาะตัว สรุปได้ดังนี้

1. เมื่อผู้ต้องหาต้องการทนายความให้ร้องขอเป็นลายลักษณ์อักษรต่อนายตำรวจเวรประจำวันพร้อม ระบุชื่อทนายด้วย
2. เมื่อทนายความขอเข้าพบผู้ต้องหาในเวลาราชการ ให้อยู่ในดุลพินิจของนายร้อยตำรวจเวร ประจำวันการอนุญาตและบันทึกหลักฐานไว้
3. ถ้าทนายความขอพบผู้ต้องขังนอกเวลาราชการให้อยู่ในดุลพินิจของนายสถานีตำรวจ

ทนายความมีส่วนสำคัญในขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรม เมื่อทนายความได้ทราบข้อเท็จจริง จากจำเลยโดยตลอดแล้ว อาจแนะนำให้จำเลยต่อสู้คดีนั้น มีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. การกระทำของจำเลยมีกฎหมายบัญญัติว่าไม่เป็นความผิด
2. มีหลักฐานแน่ชัดว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดหรือจำเลยถูกกั่นแกล้ง
3. จำเลยถูกกล่าวหาโทษสูงกว่าฐานความผิดที่กระทำจริง
4. การกระทำของจำเลยมีเหตุส่วนตัวจะได้ลดโทษหรือบรรเทาโทษ เช่น สติฟั่นเพื่อนไม่สมประกอบ

ขณะทำความผิด เป็นต้น

3. พนักงานอัยการ

พนักงานอัยการ คือ เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ฟ้องผู้ต้องหาต่อศาล ทั้งนี้จะเป็นข้าราชการในสำนักงานอัยการหรือเจ้าพนักงานอื่นที่มีอำนาจเช่นกัน

บทบาทของอัยการ สรุปได้ดังนี้

1. เป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาต่อศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
2. เป็นผู้ดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญาแทนรัฐบาลและข้าราชการที่ปฏิบัติตามหน้าที่และถูกฟ้องคดี
3. ดำเนินคดีแพ่งแทนรัฐวิสาหกิจซึ่งมิใช่คดีพิพาทกับรัฐบาล
4. ดำเนินคดีแพ่งแทนเทศบาลในกรณีที่มีใช้คดีพิพาทกับรัฐบาล
5. ในคดีที่ราษฎรฟ้องเองไม่ได้เพราะมีกฎหมายห้าม หากอัยการเห็นสมควรจะเป็นโจทก์ฟ้องแทนก็ได้

พนักงานอัยการมีบทบาทมากและสำคัญยิ่งในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะในกระบวนการยุติธรรมในทางอาญา พนักงานอัยการยิ่งมีความสำคัญมาก เพราะเมื่อพนักงานสอบสวนได้ดำเนินการสอบสวนผู้ต้องหาแล้ว จะต้องส่งสำนวนการสอบสวนไปให้อัยการเพื่อพิจารณาว่าจะสั่งฟ้องหรือไม่ ดังนั้น หน้าที่สำคัญของอัยการก็คือ ตรวจสอบการลงกรอกรรวบรวมพยานหลักฐาน และการสอบสวนของพนักงานสอบสวน ซึ่งกฎหมายได้ให้อำนาจพนักงานอัยการไว้

การสั่งคดี

ก่อนพนักงานอัยการจะสั่งคดีว่าฟ้องหรือไม่ฟ้อง มีอำนาจในการดำเนินการ ดังนี้

1. มีอำนาจในการควบคุม หรือปล่อยผู้ต้องหา
2. สั่งให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติม
3. สั่งให้พนักงานสอบสวนส่งพยานคนใดคนหนึ่งมาให้ซักถามเพื่อสั่งการต่อไป

4. ศาล

ศาล คือ องค์กรที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ และตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

ศาลทั้งหลายจะตั้งขึ้นได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ (รัฐธรรมนูญ มาตรา 198)

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 แบ่งศาลออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. ศาลรัฐธรรมนูญ
2. ศาลปกครอง
3. ศาลทหาร
4. ศาลยุติธรรม

1. ศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วยประธานศาลรัฐธรรมนูญคนหนึ่งและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอื่นอีก 8 คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภา (รัฐธรรมนูญ มาตรา 204)

ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญโดยองค์กรนั้นหรือประธานรัฐสภาเสนอเรื่องพร้อมความเห็นไปยังศาลรัฐธรรมนูญ

2. ศาลปกครอง

คณะกรรมการศาลปกครอง ประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้

- 1) ประธานศาลปกครอง
- 2) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน เลือกจากตุลาการศาลปกครองด้วยตนเอง
- 3) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเลือกจากวุฒิสภา 2 คน และจากคณะรัฐมนตรี 1 คน

ศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่เป็นข้อพิพาทระหว่างหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือราชการส่วนท้องถิ่น หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐกับเอกชน หรือระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยกัน

ศาลปกครองมี 2 ระดับ คือ ศาลปกครองชั้นต้น และศาลปกครองสูงสุด

3. ศาลทหาร

ศาลทหาร หมายถึง ศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาที่จำเลยเป็นทหารประจำการ ศาลทหารสังกัดกระทรวงกลาโหมมี 3 ชั้น คือ ศาลทหารชั้นต้น ศาลทหารชั้นกลาง และศาลทหารชั้นสูงสุด

4. ศาลยุติธรรม

กฎหมายพระธรรมนูญศาลยุติธรรมบัญญัติให้ศาลทั้งหลายสังกัดอยู่ในกระทรวงยุติธรรม แบ่งออกเป็น 3 ชั้น ดังนี้

4.1 ศาลชั้นต้น เป็นศาลที่รับฟ้องในชั้นเริ่มต้นคดี ซึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพและจังหวัดต่าง ๆ ทุกจังหวัด ศาลชั้นต้นในกรุงเทพมีดังนี้ (ศาลชั้นต้นมีองค์คณะ 2 คน ยกเว้นศาลแขวงมีองค์คณะ 1 คน)

1) ศาลแขวง สำหรับคดีมีทุนทรัพย์ไม่เกิน 3 แสนบาท หรือจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 6 หมื่นบาท

2) ศาลจังหวัด

3) ศาลแพ่งธนบุรีและศาลอาญาธนบุรี

4) ศาลแพ่งกรุงเทพใต้และศาลอาญากรุงเทพใต้

5) ศาลแพ่งและศาลอาญา

6) ศาลพิเศษต่าง ๆ เช่น ศาลภาษีอากร ศาลเยาวชนและศาลครอบครัว ศาลแรงงานกลาง

เป็นต้น

4.2 ศาลอุทธรณ์ คือ ศาลชั้นกลางมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์มาจากศาลชั้นต้น ปัจจุบันมี 10 ศาล คือ (ศาลอุทธรณ์มีองค์คณะ 3 คน)

1) ศาลอุทธรณ์

2) ศาลอุทธรณ์ ภาค 1-ภาค 9

4.3 ศาลฎีกา คือ ศาลสูงสุด มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่ฎีกามาจากศาลอุทธรณ์ หรือคดีที่อุทธรณ์มาจากศาลชั้นต้นบางคดี เช่น คดีแรงงาน เป็นต้น ศาลฎีกามีเพียงแห่งเดียว ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร (ศาลฎีกามีองค์คณะ 3 คน)

5. กรมราชทัณฑ์

การลงโทษผู้กระทำผิดตามคำพิพากษาของศาลเป็นหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการกักขังเริ่มต้นจากการจำคุก กักขังหรือกักกัน ตลอดจนปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดตลอดเวลาที่อยู่เรือนจำ

พนักงานเรือนจำ

พนักงานเรือนจำเป็นข้าราชการของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงมหาดไทย
อำนาจหน้าที่ของพนักงานเรือนจำ มีดังต่อไปนี้

1. ควบคุมดูแลนักโทษในเรือนจำให้ปฏิบัติตามระเบียบของเรือนจำ
2. ควบคุมและอบรมความประพฤตินักโทษให้กลับเป็นคนดี
3. ช่วยฝึกอบรมอาชีพแก่นักโทษตามนโยบายของเรือนจำ

บทบาทของเรือนจำ

เรือนจำแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆหลายประเภทที่สำคัญ มีดังนี้

1. เรือนจำกลาง แบ่งออกเป็น 3 ประเภท

1.1 เรือนจำกลางบางขวาง กักขังผู้ต้องขังที่กำหนดโทษจำคุก 10 ปีขึ้นไป และโทษประหารชีวิต

1.2 เรือนจำกลางประจำเขต คุมขังนักโทษที่กำหนดโทษ 1-10 ปี

1.3 เรือนจำพิเศษ กักขังผู้ต้องโทษเฉพาะแต่ละประเภท เช่น เด็ก สตรี คนเป็นโรคเรื้อน

2. เรือนจำชั่วคราว จัดตั้งขึ้นชั่วคราว เพื่อดำเนินการเกี่ยวกับกิจกรรมทัณฑปฏิบัติแก่ผู้ต้องขัง เช่น เพื่อฝึกวิชาชีพเกษตรกรรมประจำศาลเคลื่อนที่ เป็นต้น

3. ทัณฑสถาน จัดตั้งเพื่อควบคุมกักขังอบรมและฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง แยกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

- ทัณฑสถานหญิง เฉพาะสตรี
- ทัณฑสถานวัยหนุ่ม เฉพาะอายุ 18-25 ปี
- ทัณฑสถานเปิด เฉพาะนักโทษพิเศษ ประพฤติดี จำต่อไปเพียง 1-5 ปี
- ทัณฑสถานบำบัดพิเศษ เฉพาะผู้ติดยาเสพติด

การคุมประพฤติ

การคุมประพฤติเป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทั้งก่อนศาลพิพากษาคดีและหลังศาลพิพากษาคดี ก่อนศาลพิพากษาคดี เรียกว่า “การสืบเสาะและพินิจ” หลังศาลพิพากษาคดี เรียกว่า “การควบคุมและสอดส่อง”

หลักการในการควบคุมความประพฤติ

1. กำหนดให้มีกรรณการรายงานตัวเป็นระยะ ๆ เพื่อตรวจสอบและให้คำแนะนำ
2. ฝึกหัดวิชาชีพต่าง ๆ ให้ตามความสนใจ
3. ห้ามมิให้ผู้ถูกคุมประพฤติไปคบหาสมาคมกับบุคคลที่มีปัญหา

อำนาจและหน้าที่ของพนักงานคุมประพฤติ มีดังนี้

1. หาข้อมูลต่าง ๆ ของจำเลย ตามที่ศาลสั่งและรายงานศาล
2. นำตัวจำเลยไปให้แพทย์ตรวจ
3. ควบคุม แนะนำ ตักเตือน เรื่องความประพฤติแก่ผู้ถูกคุมประพฤติ
4. ควบคุม แนะนำ เรื่องการประกอบอาชีพแก่ผู้ถูกคุมประพฤติ
5. ติดตามตรวจสอบความประพฤติของผู้ถูกคุมประพฤติตามที่ศาลกำหนด
6. ทำรายงานการคุมประพฤติเสนอต่อศาล

การดำเนินการทางศาล

ในทางคดีความแพ่ง เมื่อมีการโต้แย้งสิทธิหรือต้องการใช้สิทธิทางศาลเกิดขึ้น จึงดำเนินการฟ้องร้องทางศาล โดยคู่ความ (โจทก์และจำเลย) ต้องแต่งตั้งทนายความให้เป็นผู้ดำเนินการทางศาลให้

ในทางคดีความอาญา เมื่อพนักงานสอบสวน (ตำรวจ) จับผู้ต้องหาได้หรือรู้ตัวผู้กระทำความผิดแต่ยังจับไม่ได้ต้องเร่งสอบสวนผู้ถูกจับโดยเร็ว ตำรวจมีอำนาจซึ่งผู้ต้องหาได้ตามความจำเป็นและตามพฤติกรรมการภายใน 48 ชั่วโมง นับแต่วันเวลาถูกจับ หากต้องการชั่งไถ้นานกว่านี้ ต้องขออำนาจศาล เมื่อพนักงานสอบสวนรวบรวมหลักฐานเพียงพอแล้ว ต้องส่งสำนวนไปยังอัยการเพื่อสั่งฟ้องหรือไม่ฟ้อง การฟ้องคดีอาญาผู้เป็นโจทก์ คือพนักงานอัยการ จำเลยต้องตั้งทนายความให้ดำเนินการทางศาลด้วย

การชดเชยจำเลยที่ไม่มีความผิด

หลักการในกรณีนี้สรุปได้ว่า บุคคลใดตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดี หากปรากฏตามคำพิพากษาอันถึงที่สุดในคดีนั้นว่า ข้อเท็จจริงฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามสมควรตลอดจนบรรดาสิทธิที่เสียไปเพราะการนั้นคืน ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ

การจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายและค่าทดแทนแก่จำเลยในคดีอาญา

เรื่องนี้มีบัญญัติไว้ใน พ.ร.บ. ค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ขอนำเสนอบางส่วนที่ควรทราบดังนี้

“จำเลย” หมายความว่า บุคคลซึ่งถูกฟ้องต่อศาลว่าได้กระทำความผิดอาญา

“ค่าตอบแทน” หมายความว่า เงิน ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดที่ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับตอบแทนความเสียหายที่เกิดจากหรือเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่น

“ค่าทดแทน” หมายความว่า เงิน ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดที่จำเลยมีสิทธิได้รับเนื่องจากการตกเป็นจำเลยในคดีอาญาและถูกคุมขังระหว่างการพิจารณาคดีและปรากฏว่าคำพิพากษาถึงที่สุดนั้นฟังเป็นยุติว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดหรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด

1. ความผิดที่กระทำต่อผู้เสียหายอันอาจได้รับค่าตอบแทน ต้องเป็นความผิดดังต่อไปนี้ (มาตรา 17)

1. ความผิดเกี่ยวกับเพศ เช่น ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเรา เป็นต้น
2. ความผิดต่อชีวิต เช่น ความผิดฐานฆ่าผู้อื่นโดยเจตนา เป็นต้น
3. ความผิดต่อร่างกาย เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ได้รับอันตรายสาหัส เป็นต้น
4. ความผิดฐานทำให้แท้งลูก
5. ความผิดฐานทอดทิ้งเด็ก คนเจ็บป่วยหรือคนชรา

2. ค่าตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญา ได้แก่ ค่าตอบแทนดังต่อไปนี้ (มาตรา 18)

1. ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาล
2. ค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ
3. ค่าตอบแทนในกรณีผู้เสียหายถึงแก่ความตาย
4. ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างที่ไม่สามารถประกอบการทำงานได้ตามปกติ

3. ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายให้แก่จำเลย (มาตรา 21)

เมื่อจำเลยที่ถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดีและมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าไม่มีความผิด จำเลยจะได้รับค่าทดแทนดังต่อไปนี้

1. ค่าทดแทนการถูกคุมขัง คำนวณเป็นรายวัน (วันละ 200)
2. ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการรักษาพยาบาลและค่าฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ
3. ค่าทดแทนในกรณีจำเลยถึงแก่ความตายอันเป็นผลโดยตรงจากการถูกดำเนินคดี
4. ค่าขาดประโยชน์ทำมาหาได้ในระหว่างถูกดำเนินคดี
5. ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำเนินคดี

4. ผู้มีสิทธิยื่นคำขอค่าตอบแทนหรือค่าทดแทน ได้แก่ ผู้เสียหาย จำเลย ทายาทหรือผู้แทนที่กระทรวงยุติธรรมแต่งตั้ง ทั้งนี้ภายในกำหนด 1 ปี นับแต่วันรู้ความผิด